

QORAQALPOG'ISTONDA TEATR SAN'ATI SHAKLLANISHINING ILK BOSQICHLARI

Tleumuratova Aziza Jumabek qizi

Kamoliddin Behzod nomidagi milliy rassomlik va dizayn instituti
mustaqil izlanuvchi (PhD) doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11687521>

***Annotatsiya.** Mazkur tezista Qoraqalpog'istonda teatr san'atining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari o'rganib chiqilgan. Shuningdek, "Tong nuri" truppasi ijodidan boshlangan havaskorlik keyinchalik, Qoraqalpoq davlat teatrini tuzishi va professional tarzda ijodiy ishlarni olib borish yo'llari haqida fikr mulohaza yuritilgan.*

***Kalit so'zlar:** havaskorlik, ijod, teatr, rivojlanish, rejissyor, aktyor, truppa, dramaturgiya.*

ПЕРВЫЕ ЭТАПЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТЕАТРАЛЬНОГО ИСКУССТВА В КАРАКАЛПАКСТАНЕ

***Аннотация.** В данной работе изучаются этапы становления и развития театрального искусства Каракалпакстана. Также обсуждалось увлечение, начавшееся с создания труппы «Тонг Нури», позже созданного Каракалпакского государственного театра и способы осуществления творческой деятельности на профессиональном уровне.*

***Ключевые слова:** хобби, творчество, театр, развитие, режиссер, актер, труппа, драматургия.*

FORMATION AND SPECIFIC FEATURES OF THEATER ART IN KARAKALPAKSTAN

***Abstract.** This thesis examines the stages of formation and development of theatrical art in Karakalpakstan. The hobby, which began with the work of the troupe "Tong nuri", was followed by discussions on the creation of the Karakalpak State Theater and ways to carry out creative work in a professional manner.*

***Keywords:** amateur, creativity, theater, development, director, actor, troupe, dramaturgy.*

Teatr xalqqa na'muna bo'ladigan ulug' dargoh, "Teatr –bu ibrathonadir" degan edi ulug' marifatparvarlarimizdan biri Mahmudxo'ja Behbudiy. Darhaqiqat, teatr ibrat va ma'naviyat maskanidir. Sababi jamiyatta yuz berayotgan voqealarning barchasi teatr hunarida o'z aksini topadi.

Ajdodlarimiz tafakkuri va dahosi bilan yaratilgan eng qadimgi toshyozuv va bitiklar, xalq og'zaki ijodi namunalaridan tortib, bugungi kunda kutubxonalarimiz xazinasida saqlanayotgan

ming-minglab qo'lyozmalar, ularda mujassamlashgan tarix, adabiyot, san'at, siyosat, axloq, falsafa, tibbiyot, me'morlik, dehqonchilik va boshqa sohalarga oid qimmatbaho asarlar bizning buyuk ma'naviy boyligimizdir. Bunchalik katta merosga ega bo'lgan xalq dunyoda kamdan kam topiladi¹.

Ma'rifatparvar yozuvchi va teatr arbobi Mahmudxo'ja Behbudiy "Teatr o'yinbozlik emas! Masxarabozlik ham emas! Teatr bamisoli oynavand bir uykim, kirgan har bir kimsa o'z husnu qabihini ko'ra olur", deb yozgan edi. Darhaqiqat, teatr jamiyatning ma'naviy va madaniy hayotini aks ettiradigan o'ziga xos ko'zgudir. Insoniyat tarixida alohida o'rin egallagan XX asr o'zining ko'plab o'zgarishlari va yangiliklari bilan tarix betlarida o'chmas iz qoldirdi. Bu asr bir qator jamoat o'zgarishlari, ko'p yillik qirg'inlarga sabab bo'lgan urushlar, fan va texnika, madaniyat va san'at olamidagi misli ko'rilmagan yangiliklar bilan tarixga kirib keldi. Ushbu asr qoraqalpoq teatrining ham paydo bo'lishi va rivojlanib, munosib o'rin tutishining guvohi bo'ldi.

1918-yili mamlakatimiz tomonidan «Teatr bo'limini tuzish haqida» maxsus qarorinan so'ng yurtimizda teatr hunarini shakllantirishga katta e'tibor berilib, respublikamizning barcha o'rinlarida har hil madaniy-oqartirish ishlari bilan shug'ullanuvchi muassasalarni tashkil etish, aholiga tomosha qo'yishda ijodkor insonlardan tashkil topgan ,teatr, koncert truppalarini tashkillashtirish bo'yicha bir qator ishlar amalga oshirildi. 1920-yillarning o'rtalaridan e'tiboran qoraqalpoq xalqi orasida «Teatr», «Teatr truppasi»- degan atama so'zlar aholi hayotida paydo bo'la boshladi.

To'rtkul pedagogika texnikumining tabiatshunoslik o'qituvchisi Zarip Fatixovich Kasimov 1925-yilning boshida texnikum o'quvchilaridan qoraqalpoq milliy truppasini tashkillashtiradi. Bu to'garak dastlab 13 iqtidorli yoshlardan iborat bo'ldi. 1926-yili 11-aprelda «Qoraqalpoq milliy drama truppasini tuzish haqida» maxsus qaror qabul qilindi. Qoraqalpoq milliy teatri tarixida bu qaror eng dastlabki rasmiy hujjat bo'lib hisoblanadi. «Tong nuri» Qoraqalpoq milliy teatr truppasi degan atama berilib unga may oyidan e'tiboran Z. F. Qosimov badiiy rahbari etib tayinlandi.

1926-yilning 8-noyabrida Qosim Avezovning «Tilak yo'lida» nomli to'rt pardali tarixiy dramasi bilan «Tong nuri» teatri pardasi tantanali ravishda ochildi. Qoraqalpoq milliy teatri tarixini yilnomasi ayni ushbu kundan boshlanadi.

Spektaklga Z.Qosimov xalq musiqalarini o'zi tanlaydi. 1927-yili Z.Qosimov rahbarligida «Tong nuri» truppasi Shabbaz, Qipchoq, Xojeli, Chimboy, Cho'rtanko'l, Qong'iro't bo'ylab gastrol tashrifini o'tkazib va o'sha yerlarning havaskorlar to'garaklarining ishlari bilan tanishib,

¹ I.A.Karimov-Yuksak ma'naviyat -yengilmas kuch-Toshkent "Ma'naviyat"2010

ularga amaliy maslahat berdi. O'sha yili «Tong nuri» truppasini badiiy rahbari etib Abdiraman Zardaepovtni tayinlanadi. Qoraqalpoq musiqa madaniyatida drama va musiqiy drama janrlarining rivojida taniqli rejissyor T. Ollonazarovning o'rni beqiyos. U qoraqalpoq musiqa tarixida birinchi milliy rejissyor bo'lib iz qoldirdi. T. Ollonazarov butun ijodiy hayotini, qoraqalpoq milliy saxna hunarini rivojlantirishga va teatrning o'tgan tarixiy yo'llarini o'rganib, keyingi avlodlarga yetkazishga bag'ishlagan. 1934-yili Moskvadagi A. V. Lunocharskiy nomidagi davlat teatri, 1945-yilga qadar K. S. Stanislavskiy nomidagi davlat teatrida rejissyor va aktyor bo'lib ishlagan. T. Ollonazarov 1939-yillardan boshlab adabiyot bilan shug'illana boshlaydi. U Asan Begimov bilan birgalikda «G'arip ashik» (1954), Jolmurza Aymurzaev bilan birgalikda «Rawshan» (1956), Pirlepes Tilaganovning «Birinchi gudok» (1960) piesalarini yozib o'zi sahnalastirdi.

Hozirgi kunda mazkur teatr 90 yildan ortiq tarixga egadir. Teatrning ko'p yillar davomida erishgan yutuqlari, ayniqsa yoshlarni Vatanga sadoqat, insonparvarlik ruhida tarbiyalash, insonlar qalbiga yaxshilik nurlarini singdirishni o'zining ezgu minnati deb bilib, xalqqa fidokorona xizmat ko'rsatib kelamoqda.

REFERENCES

1. “Истоки и формирование Каракалпакский драматургии и театра”, Т.Алланазаров. Автореферат.«Академия наук» 1964,20ст.
2. “Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch” I. Karimov. Ma'naviyat.2012,176b.
3. СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ТЕАТРА (на примере Каракалпакского театра), Тешабой Баяндиев.Монография. Ташкент – 2008, 144 ст.
4. Tleumuratova A. J. FORMATION AND SPECIFIC FEATURES OF THEATER ART IN KARAKALPAKSTAN //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 408-411.
5. Aziza T., Zakir A. The Role of Animated Films Based on the Works of Alisher Navoi in Shaping Children's Worldview //Zien Journal of Social Sciences and Humanities. – 2022. – Т. 6. – С. 100-103.
6. Tleumuratova A. HISTORICAL THEME IN WORLD ANIMATION ART, INTERPRETATION OF IMAGES AND ITS ROLE IN UZBEK ANIMATION ART //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 1105-1111.